

Jälkihuollon asiakasraatitoiminnan kehittäminen Salossa

Johanna Lehtola

Lopputyö

Rakenteellisen sosiaalityön erikoistumisopinnot

Jyväskylän yliopisto

Kesäkuu 2020

Tiivistelmä

Tämä rakenteellisen sosiaalityön erikoistumisopintojen lopputyö on toteutunut kehittämishankkeena Salon sosiaalityön palveluissa. Rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyy kiinteästi kansalaisten osallisuus ja sen vahvistaminen. Rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvänä osallisuustyössä voidaan pyrkiä asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseen esimerkiksi erilaisten kansalaisriihien, asiakaskahviloiden, aluelautakuntien yms. kautta.

Rakenteellisen sosiaalityön erikoistumisopintojen kehittämishankkeena toteutettiin Salon sosiaalityön palveluissa jälkihuollon asiakasraati syksyn 2019 ja talven 2020 aikana. Jälkihuollon asiakasraadin oli tarkoitus toimia asiakasraadin pilottina kunnassa, jossa asiakasraatitoimintaa ei ollut sosiaalityössä vielä toteutettu, lisätä jälkihuollonuorten osallisuutta heitä koskevien palveluiden kehittämisessä sekä kehittää lastensuojelun, jälkihuollon ja nuorten palveluita.

Asiakasraadin taustamateriaaliksi koottiin kattavasti tilastotietoa jälkihuollonuorten tilanteesta esimerkiksi työelämän, asumisen, käytössä olevien palveluiden suhteen. Koottua aineistoa käytiin läpi asiakasraadissa ja sen pohjalta käytiin keskustelua lastensuojelun, jälkihuollon ja nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluiden teemoista. Käytyjen keskustelujen perusteella nuoret lähtivät pohtimaan sitä, että kaupungista puuttuu nuorille suunnattu matalan kynnyksen päihdepalvelu.

Matalan kynnyksen nuorille suunnattua päihdepalvelua ideoitiin ryhmässä lisää ja pohdittiin sitä, miten viesti sen tarpeesta saadaan päättäjien tietoon. Viimeinen asiakasraadin kerta toteutui siten, että nuoret pääsivät kertomaan ajatuksistaan ja ideoistaan sosiaalityön johdolle, sosiaali- ja terveyslautakunnan sekä kaupunginhallituksen puheenjohtajistolle. Matalan kynnyksen päihdepalvelun suunnittelua on tuon tapaamisen jälkeen jatkettu virkamiesvalmisteluna.

Jälkihuollon asiakasraadin nuoret pääsivät osallisiksi heitä koskevien palveluiden kehittämisestä ja kaupunki sai tietoa palveluntarpeesta. Asiakasraadin kautta toteutettiin rakenteellisen sosiaalityön tavoitteita asiakkaiden osallisuuden tukemiseksi sekä asiakkaiden tarpeista kertovan tiedon keräämiseksi ja palveluiden kehittämiseksi saadun tiedon pohjalta. Kokemus oli sekä nuorten, päättäjien että raadin vetäjien kannalta myönteinen ja toiminnalle on toivottu ja suunniteltu jatkoa.

Asiasanat: kokemusasiantuntijuus, osallisuus, jälkihuolto, asiakasraati, rakenteellinen sosiaalityö

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Osallisuus ja kokemusasiantuntijuus	3
2.1 Osallisuus osana rakenteellista sosiaalityötä	3
2.2 Kokemusasiantuntijuus ja osallistava kehittäminen	4
2.3 Osallistava kehittäminen osana jälkihuollon asiakasraatia.....	6
2.4 Asiakkaiden osallisuuden lähtötilanne sijais- ja jälkihuollossa Salossa.....	7
3 Jälkihuollon asiakasraadin toteuttaminen	9
3.1 Asiakasraadin vaiheet.....	9
3.2 Jälkihuollon asiakasraadin toteuttaminen	11
3.2.1 Aloitustapaaminen ja jälkihuollon tilastot	11
3.2.2 Jälkihuollon teema	21
3.2.3 Lastensuojelun teema	22
3.2.4 Muut nuorten palvelut	22
3.4 Asiakasraadin tulokset.....	23
4 Pohdinta.....	26
Lähteet	28

1 Johdanto

Erilaiset kokemusasiantuntijuuteen, asiakkaiden osallistamiseen ja osallistamisdemokratiaan liittyvät hankkeet ovat yleistyneet yhteiskunnassa 2000-luvun aikana. Kuntalaiskuulemisia, kansalaisraateja ja erilaista yhteisökehittämistä on tehty osana osallistavaa demokratiaa, jossa päätöksentekoa pyritään tuomaan lähemmäs ihmisiä, joita asiat koskevat (Meriluoto 2016, 2). Kokemusasiantuntijuus ja osallisuuden lisääminen on ollut tavoiteltavaa globaalisti, mutta Suomessa trendi on näkynyt erityisesti sosiaali- ja terveystalvveluiden kehittämisessä. Suomessa ilmiö on kiinnittynyt vahvasti vertaistoiminnan perinteeseen ja sen leviämistä vauhdittivat asiakasosallisuuden ja osallistumisen edistämiseen pyrkineet politiikkaohjelmat. (Meriluoto 2016, 10.) Myös Salon kaupungin strategiassa ja sosiaalityön palveluiden toiminnallisissa tavoitteisessa on korostettu kuntalaisten ja asiakkaiden osallisuutta.

Salon sosiaalityön palveluissa asiakkaan osallisuus on toteutunut lähinnä yksilötyössä ja palveluiden kehittämiseen asiakkaat ovat voineet osallistua lähinnä vain asiakaspalautejärjestelmän kautta. Myös asiakaspalautejärjestelmä on ollut osaltaan puutteellinen. Osana sosiaalityön palveluiden laatu järjestelmän mukanaan tuomaan kehittämistyötä asiakkaan osallisuuden lisäämisen keinoja on pohdittu sosiaalityön palveluiden laajennetussa johtoryhmässä. Keinoina asiakkaiden osallisuuden lisäämiseksi palveluiden kehittämisen suhteen toteutettiin asiakaspalautejärjestelmän uudistus ja lähdettiin pohtimaan asiakasraatien käyttöön ottamista. Tarvittiin siis kokemusasiantuntijoita kertomaan heidän näkemyksiään sosiaalityön palveluista. Meriluodon (2016,10) mukaan kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan suomalaisessa sosiaalialalla henkilöä, jolla onko kokemusta tietystä sosiaalisesta ongelmasta, ja joka on sen vuoksi kutsuttu toimimaan tämän ilmiön parissa työskentelevässä organisaatiossa.

Asiakasraatitoiminnan käynnistämisen tausta-ajatuksena oli saada lisää tietoa kokemusasiantuntijoiden ajatuksista saamistaan palveluista sekä pohtia yhdessä asiakkaiden kanssa, miten voisimme toimia vielä paremmin ja mitä kehitettävää palveluissa olisi. Jälkihuollon asiakasraati valikoitui asiakasraatitoiminnan pilotiksi lähinnä esimiehen ja henkilöstön innostuksesta johtuen sekä siksi, että tiesimme asiakaskunnassa olevan sen kaltaisesta toiminnasta kiinnostuneita nuoria.

Jälkihuollon asiakasraadin pilotti toteutettiin syksyn 2019 ja alkutalven 2020 aikana osana rakenteellisen sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen kehittämishanketta. Osallisuuden teema on keskeinen osa rakenteellista sosiaalityötä. Esimerkiksi Pohjola (2011) on todennut osallisuuden vahvistamisen ole-

van osa rakenteelliseen sosiaalityön kiinnittyvää inklusiotyötä. Inklusio- ja osallisuustyössä voidaan pyrkiä asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseen esimerkiksi erilaisten kansalaisriihien, asiakaskahviloiden, aluelautakuntien yms. kautta.

Ohjasin jälkihuollon asiakasraatia sijais- ja jälkihuollon johtava sosiaalityöntekijän roolissa yhdessä kahden jälkihuollon ohjaajan kanssa. Asiakasraatiin osallistui yhteensä viisi nuorta. Lisäksi raadin tapaamisissa kävi kutsuttuna lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, kaupungin luottamushenkilöitä sekä sosiaalipalveluiden johtoa.

Jälkihuollon asiakasraadin pilotin tarkoituksena oli kehittää palveluita. Nuorten välinen vertaistuki ja kokemusten jakaminen tulivat asiakasraadin sivutuotteena. Lisäksi tavoitteena oli aloittaa kokemusten kerryttäminen asiakasraadeista ja niiden hyödyntämisestä sosiaalityön palveluiden kehittämisessä. Tavoitteena oli pilotoida Salon sosiaalityön palveluihin asiakasraatitoiminnan malli, jonka mukaisesti asiakasraateja voitaisiin toteuttaa sosiaalityön palveluissa myös laajemmin.

Asiakasraadin toteuttamisen perusajatuksena olivat asiakkaiden arvostaminen, osallisuus, kokemus-asiantuntijuus ja yhteiskehittäminen. Tässä kehittämishankkeen loppuraportissa avaan jälkihuollon asiakasraadin taustalla vaikuttavia ajatuksia osallisuudesta ja kokemusasiantuntijuudesta. Lisäksi kerroin asiakasraadin toteuttamisesta suunnittelusta lopputuloksiin ja siitä, miten yhteiskehittämisen ajatusta hyödynnettiin asiakasraadin toteuttamisessa.

2 Osallisuus ja kokemusasiantuntijuus

2.1 Osallisuus osana rakenteellista sosiaalityötä

Kansalaisten osallisuus on keskeinen osa hyvinvointiyhteiskuntaa. Osallisuudesta perusteista säädetään Suomen perustuslain (731/1999) 2 §:ssä. Kyseissä pykälässä säädetään, että jokaisella yksilöllä on oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Velvoitusta kansalaisten osallisuuden tukemiseen tulee myös kansallisen lainsäädännön ohella myös kansainvälisistä sopimuksista, joiden noudattamiseen Suomi on sitoutunut. Kansalaisten osallisuutta määritellään esimerkiksi erinäisissä Euroopan unionin peruskirjoissa. Lisäksi erityisesti lapsen oikeudesta osallisuuteen säädetään laissa sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Lapsen oikeus osallisuuteen ja vaikutusmahdollisuuksiin määritellään YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (LOP, SopS 20/1991). Lapsen oikeuksien sopimus on velvoittava ja sitä kautta myös Suomessa syntyy velvoite taata lapsille osallisuus ja mielipiteen ilmaisemisen mahdollisuus kaikissa heitä koskevissa asioissa.

Politiikkaohjelmissa on viime vuosina korotettu osallistuvaa ja aktiivista kansalaista suomalaisen yhteiskunnan ideaalina (Laitinen & Niskala 2016, 10). Myös Marinin hallituksen hallitusohjelmassa (2019) tavoitellaan Suomesta entistä tasa-arvoisempaa ja yhdenvertaisempaa maata, jossa luottamus lisääntyy ja jokainen ihminen on arvokas: ihmisten hyvinvointi-, terveys- ja tuloeroja kavennetaan ja osallisuutta lisätään.

Kansainväliset sopimukset ja politiikkaohjelmien tavoitteet osallisuuden lisäämisestä näkyvät myös uusimmissa sosiaalihuollon lakien uudistuksissa. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ohjaa viranomaisia käytäntötutkimuksen ja palveluketjujen monialaiseen kehittämiseen. Toisaalta sama laki korostaa myös kuntalaisten ja asukkaiden vastuuta aktiivisina toimijoina. Asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen on keskeinen osa rakenteellista sosiaalityötä.

Sosiaalihuoltolain 7 §:n mukaan rakenteellisen sosiaalityön tehtävänä on sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista; tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi; sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen. Tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ei ole mahdollista ilman vuoropuhelua ja kehittämistoimintaa yhdessä asiakkaiden kanssa. Sosiaalihuoltolaissa puhutaan sosiaalihuollon asiakkaista yleisesti, mutta 10 §

määrittelee huomiomaan erityisesti lasten ja nuorten tarpeisiin ja toiveisiin palveluita annettaessa ja niitä kehitettäessä.

Osallisuuden tema esiintyy myös rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvässä tutkimuksessa. Pohjola (2011) on jaotellut rakenteellista sosiaalityötä neljään eri osa-alueeseen: tietotyö, strategiatyö, inklusiotyö ja oikeudenmukaisuustyö. Inklusiotyö osana rakenteellista sosiaalityötä paikantuu kansalaisten osallisuuteen ja vaikutusmahdollisuuksiin. Inklusiotyössä on edetty lähivuosina yhä enemmän siihen suuntaan, että asiakkaat otetaan mukaan kehittämään palveluita. Inklusiotyö voi olla yhteisötyötä, osallisuustyötä, verkostoituvaa työtä tai eettistä työtä. Osallisuustyöllä pyritään yksilöiden osallisuuden mahdollistamiseen esimerkiksi erilaisten kansalaisriihien, asiakaskahviloiden, aluelautakuntien yms. kautta.

Myös Roivaisen (2016, 175-176) mukaan vaikuttaminen Suomessa perustuu tänä päivänä pitkältä edustukselliseen demokratiaan. Erilaiset kansalaisraadit ovat yleistyneet palveluiden kehittämisen osana. Kansalaisraatien tavoitteena on edustaa koko yhteisöä, jolloin vaikuttamaan pääsevät myös muutkin kuin äänekkäimmät, aktiivisemmat ja hyväosaiset. Roivaisen (2016, 179) mukaan sosiaalityön asiakkailta on usein korkea kynnys osallistua koko aluetta koskeviin kuulemistilaisuuksiin, jolloin heidän näkemystensä välittämiseksi tarvitaan erillisiä asiakasraateja tai kohdennettuja kansalaisraateja. Asiakasraatien tavoitteena on tarjota asiakkaalle mahdollisuus kokemustiedon julkittuomiseen, oman äänen käyttämiseen ja kuulluksi tulemiseen.

Kokemusasiantuntijoiden käyttäminen eri palveluiden kehittämisessä on lisääntynyt 2000-luvulla sosiaali- ja terveystalveissa. Kunnissa hyödynnetään yhä useammin sosiaali- ja terveystalveita käyttäviä asiakkaita palveluiden kehittämiseen. Asiakkaat tuomat esiin omaa kokemustaan ja sitä kautta kehittävät palveluita. Kokemusasiantuntijoiden käyttäminen hyödyntää paitsi palvelujärjestelmää ja sen asiakkaita kehittymisen kautta, mutta hyötyä tulee myös kokemusasiantuntijoille, joilla katsotaan olevan kaksoisrooli kuntoutuja-asiakkaana ja palveluiden käyttäjinä, että omaehtoisena toimijana (Hietala & Rissanen 2015).

2.2 Kokemusasiantuntijuus ja osallistava kehittäminen

Kokemusasiantuntijuudesta on tällä hetkellä vielä vähän tutkimusta. Kokemusasiantuntijuudesta tehdyissä määrittelyissä kuitenkin ilmenee yleisesti kaksi toiselle vastakkaista näkökulmaa tarkastella kokemusasiantuntijuutta. Esimerkiksi Meriluoto (2016, 22-25) esittää kokemusasiantuntijuuden rakentuvan kahdella keskenään ristivetoisella edustamisväitteellä. Hallinnon teksteissä kokemusasiantuntijuuden

tuntijoista rakennetaan neutraalin ja kollektiivisen kokemustiedon asiantuntijoita. Kokemusasiantuntijat itsessään taas esittävät itsensä marginalisoidun ryhmän asianajajina. Myös Palukka ym. (2019) määrittelevät kokemusasiantuntijoiden erilaisia ja vastakkaisia tapoja jäsentää rooliaan. Toisaalta kokemusasiantuntijat näyttäytyvät asiakkaan osallisuuden mahdollistajina ja toisaalta taas osallistamispolitiikan välineinä. Kokemusasiantuntijuus näyttäytyy henkilökohtaisena prosessina, jossa kokemusasiantuntijoiden asema on osin ristiriitainen ja jatkuvassa muutoksessa. Kokemusasiantuntijoiden asema voi olla suhteessa ammattilaiseen tasaveroinen ja heidän asiantuntemustaan arvostava. Toisaalta taas kokemusperäistä tietoa ei aina tunnusteta eikä kokemusasiantuntijoiden erityisiä taitoja huomioida.

Jälkihuollon asiakasraadissa korostettiin nimenomaan jälkihuoltonuorten omia kokemuksia ja heidän asiantuntijuuttaan sosiaalipalveluiden käyttäjinä. Tyypillisesti jälkihuollossa on toteutettu osana jälkihuollon tukityötä erilaista ryhmätoimintaa, jossa focus on nuorten kuntoutumisessa ja itsenäistymisessä ja aikuisuuteen siirtymisen vertaistussa (Aaltonen & Heikkinen 2013, 202-205). Jälkihuollon asiakasraadissa kyse ei kuitenkaan ollut asiakkaan roolissa toimisessa, vaan asiakkuuden mukanaan tuoman asiantuntijuuden jakamisesta.

Kokemusasiantuntijoiden roolin kirkastaminen ja aseman pohtiminen olivat tärkeitä suunniteltaessa asiakasraatitoimintaa. Esimerkiksi Toikko ja Rantanen (2009, 10-11) pohtivat osallistavan kehittämisen edellytyksiä. Osallistavalla kehittämisellä ei tarkoiteta vain asiakkaiden ottamista mukaan kehittämiseen, vaan myös kehittäjän osallistumista konkreettiseen toimintaan. Osallistavassa kehittämisessä kehittäjä ei ota vain ulkopuolisen asiantuntijan roolia, vaan pyrkii aitoon dialogiin käytännön toimijoiden kanssa.

Kehittämistoiminta eroaa varsinaisesta tutkimustoiminnasta, vaikka niillä onkin myös paljon yhteistä. Tutkimuksella pyritään kehittelemään tietoa, joka selittää tai kuvailee tutkittavia ilmiöitä. Tutkimukseen sisältyy tieteellisen tiedon etsintä ja tietämisen edistäminen. Kehittämistyö taas tähtää käytännöllisten interventioiden aikaansaamiseen. Kehittämistyöllä tarkoitetaan toimintaa, jonka päämääränä on saavuttaa esimerkiksi uusia toimintamalleja tai palveluja. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta voidaan ymmärtää väljänä yleiskäsitteenä, jolla kuvataan tutkimustoiminnan ja kehittämistoiminnan yhteyttä. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta paikantuu tutkimuksen ja kehittämistoiminnan väliin sisältäen elementtejä molemmista toiminnoista. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta voi olla myös kehittämistoimintaa, jossa käytännön ongelmat ja kysymykset ohjaavat tiedontuotantoa. Tällöin tietoa tuotetaan aidoissa ympäristöissä ja tutkimukselliset asetelmat ja menetelmät toimivat apuna siinä. Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa ei sitouduta tutkimuksen perinteisiin, vaan

korostetaan sellaista kehittämistä, jossa vain tarpeen mukaan hyödynnetään tutkimuksellisia elementtejä. (Toikko & Rantanen 2009, 19-23.)

2.3 Osallistava kehittäminen osana jälkihuollon asiakasraatia

Jälkihuollon asiakasraadin kehittäminen ja toteuttaminen eivät ole varsinaista tutkimustyötä, vaan osallistavaa kehittämistä ja tutkimuksellista kehittämistoimintaa. Tutkimuksellista tiedonkeruuta tehtiin kehittämistyön pohjaksi, mutta tutkimukselliset metodit eivät kuitenkaan ohjanneet sitä, mitä tapahtui ryhmässä sen jälkeen. Asiakasraadin toimintaa, toimimattomuutta eikä tuloksia voitu ennustaa, joten kyseessä oli Toikon ja Rantasen (2009, 71-71) kuvailema spagettimainen kehittämisprosessi, jossa kehittämisprojekti etenee reagoiden aina tilannekohtaisesti. Spagettimaisuus perustuu ajatukselle avoimesti ja vapaasti muotoutuvasta prosessista, jossa dialogi muodostaa prosessin ytimen.

Avoimuus ja vapaasti muotoutuva prosessi valikoituivat toimintatavaksi, kun jälkihuollon asiakasraatia suunniteltiin. Ryhmälle annettiin tilaa muotoutua sellaiseksi, että jokaisella osallistujalla on yhtäläiset mahdollisuudet tuottaa tietoa. Tietoa voitiin tuottaa tuossa ryhmässä vain luottamuksellisessa ilmapiirissä ja sensitiivisesti ja luottamuksellisuuden luominen vei aikaa.

Toikko ja Rantanen (2009, 58-60) painottavat kehittämishankkeiden ”väljyyden ja muokkautuvuuden” lisäksi kehittämishankkeiden organisointia. Kehittämistoiminnan organisoinnilla tarkoitetaan käytännön toteutuksen suunnittelua ja valmistelua. Kehittämistoiminnan tavoite muodostaa organisoinnin lähtökohdan ja organisoinnin yhteydessä määriteltiin ne resurssit, joilla tavoitteisiin pyrittiin.

Rakenteellisen sosiaalityön kannalta kehittämistoiminta on keskeistä ja rakenteellista sosiaalityötä tehdään jatkuvasti muuttuvissa olosuhteissa. Toikko ja Rantanen (2009, 53) kuvaavat avointa asiantuntijuutta, joka rakentuu tilannekohtaisesti toiminnan kautta. Avoimelle asiantuntijuudelle on ominaisten kumppanuuden korostaminen ja näkemykset muodostetaan erilaisia tietoja yhdistäen eri toimijoiden kanssa. Avoin asiantuntijuus korostaa asiakas- ja kansalaislähtöisyyttä; asiakkaat ovat omien asioiden parhaita asiantuntijoita.

Rakenteellista sosiaalityötä ei voida erottaa kehittämistyöstä ja sosiaalityön kehittämistyössä pitäisi aina olla rakenteellisen sosiaalityön elementti tai tavoite. Sekä rakenteellisella sosiaalityöllä että (tutkimuksellisella) kehittämistyöllä on aina tavoitteena muutos vallitsevaan tilanteeseen joko yksilön tai yhteiskunnan tasolla. Asiakasraatitoiminta sosiaalipalveluissa on luonnollinen rakenteellisen sosiaalityön väline.

2.4 Asiakkaiden osallisuuden lähtötilanne sijais- ja jälkihuollossa Salossa

Lastensuojelussa asiakkaan osallisuuteen liittyvät teemat ovat olleet esillä lastensuojelulain (417/2007) muutoksen myötä. Lainsäädännön muutokset ovat osaltaan ohjanneet yhä enenevässä määrin siihen, että lapsella on oikeus henkilökohtaiseen tapaamiseen oman sosiaalityöntekijänsä kanssa ja, että lapsella on oikeus tulla kuulluksi omassa asiassaan. Lapsen osallisuus näkyy prosesseissa siten, että lasta tavataan riittävästi, hänen mielipidettään selvitetään ja häntä tuetaan tekemään oman etunsa mukaisia päätöksiä. Aina lapsen oma mielipide ja toiveet eivät ole hänen etunsa mukaisia eikä asiat etene lapsen toiveiden mukaisesti. Tällöin korostetaan sitä, että lapselle tulee perustella ne syyt, miksi hänen omaa mielipidettään ei voida ottaa huomioon. Lastensuojelussa lapsen osallisuus omassa asiassaan perustuu siihen, että työntekijällä on lapseen suhde ja lapsen mielipiteille annetaan tilaa. Osallisuuteen on mielestäni kiinnitetty huomiota lastensuojelun prosessissa juridiikan kautta, muttei niinkään lasten ja nuorten osallisuuden kokemuksiin tai osallisuuteen heitä koskevien palveluiden kehittämisessä.

Hotari ym. (2013, 150-151) nostavat osallisuuden juridisen tason rinnalle myös osallistuvan lapsen kokemuksen. Kokemuksella tarkoitetaan lapsen tai nuoren subjektiivista kokemusta omista toiminta- ja vaikuttamismahdollisuuksista tietyissä yhteisöissä tai prosesseissa. Osallisuuden kokemuksen syntyminen on vuorovaikutuksen tulos. Osallisuutta kuvataan usein porrastai- tai tikapuumalleilla, jossa alimmalla tasolla yksilöllä on vain vähän vaikutusmahdollisuuksia ja ylimmällä portaalla vaikutusmahdollisuuksia on enemmän. Osallisuuden porrasmalleja voidaan myös kritisoida siitä, etteivät he huomioi osallistujan subjektiivista kokemusta.

Osallisuutta palveluiden kehittämiseen on perinteisesti toteutettu palautekyselyiden kautta. Salon lastensuojelun sijais- ja jälkihuollossa palautetta kerätään palautevuosikellon mukaisesti kerran vuodessa lapsilta, nuorilta, vanhemmilta, sijaisperheiltä ja lastensuojelulaitoksilta sekä jälkihuollon päättyessä jälkihuollettavilta. Kyselyiden tuloksia käsitellään tiimissä, ne otetaan osaksi laatujärjestelmään liittyvää kehittämistyötä ja ne raportoidaan sosiaali- ja terveyslautakunnalle. Nimettömänä annettavassa asiakaspalautteessa lapsen, nuoren ja heidän vanhempiansa osallisuus jää heikoksi eikä heille välity tietoa siitä, mihin heidän antamansa palaute on mahdollisesta johtanut.

Vertaisryhmätoiminnassa osallisuus toteutuu asiakaspalautetta laajemmin. Salossa on toteutettu jo useamman vuoden ajan lasten sijoitettujen lasten vertaisryhmätoimintaan Pesäpuu ry:n kehittämän Salapoliisi Mäyrä –toimintamallin mukaisesti. Lisäksi on Voikukkia-vertaisryhmätoimintaa sijoitet-

tujen lasten vanhemmille. Erityisesti ryhmätoiminnan kautta ilmenevä osallisuus näyttäytyy auttamiskontekstissa kumppanuutena (esimerkiksi Hokkanen 2014, 140). Ryhmätoiminnassa osallisuus näyttäytyy jaetun toimijuuden kautta ja työntekijä – asiakas – suhde asettuu hieman epävirallisemmalle tasolle. Ryhmätoiminnassa on kyse kollektiivisesta toimijuudesta, jossa ryhmä ohjautuu yhteisen tekijän kautta yhteen. Yhteen tuovan asian suhteen ollaan vertaisia. (Hokkanen 2013, 68.) Toteutuneista ryhmistä on tuotu yhteiseen käsittelyyn palautetta, jonka perusteella palveluihin on saatettu tehdä muutoksia.

Salossa sijais- ja jälkihuollossa on myös toteutettu siirtymää systeemiseen toimintamalliin, joka tuo muutoksia asiakkaan osallisuuteen. Systeemisen lastensuojelun mallin keskeiset periaatteet liittyvät kaiken toiminnan läpäisevään systeemiseen ajatteluun, perheterapeuttiseen ymmärrykseen ja ihmishuoneperusteisuuteen, lapsilähtöisyyteen, asiakkaiden osallisuuteen ja kohtaamiseen, mallin toteuttamista tukeviin rakenteisiin sekä yhdessä jaettuihin arvoihin ja yhteen sovittavaan johtamiseen (Lahminen ym. 2017, 16). Asiakkaan osallisuus korostuu systeemisessä mallissa toiminnan kaikilla tasoilla suhteessa edeltävään toimintatapaan. Lähtöajatuksena on, että asiakas itse on läsnä, kun hänen asiaansa käsitellään ja asiakas osallisuus omissa asioissaan kasvaa.

Edellä mainituista toimintatavoista voidaan havaita, että asiakkaan osallisuus kytkeytyy osaksi hänen tai hänen perheensä palveluprosessia. Mahdollisuus palveluiden kehittämiseen jää hyvin ohueksi ja sitä voi käytännössä toteuttaa vain asiakaspalautetta antamalla. Tästä syystä Salon sosiaalityön palveluissa katsottiin, että tarve laajemmalle palveluiden arvioinnille asiakasnäkökulmasta on ilmeinen ja tästä syystä jälkihuollon asiakasraatia lähdettiin kehittämään. Ajatuksena oli saada asiakkaat mukaan kehittämään yhdessä työntekijöiden kanssa parempia palveluita sekä luomaan tarkempaa käsitystä siitä, mitkä nykyisistä palveluista ovat toimivia ja mitkä taas vaativat kehittämistä.

3 Jälkihuollon asiakasraadin toteuttaminen

3.1 Asiakasraadin vaiheet

Satka ym. (2019, 22) kuvaavat käytäntötutkimuksessa olevan on neljä vaihetta: suunnittelu-, pilotointi-, toteutus- ja reflektoinnin vaihe. Olennaista käytäntötutkimukselle on se, että prosessi on alusta saakka kollektiivinen ja se perustuu mukana olijoiden jatkuvaan neuvotteluun, kun tutkimuksessa on tehtävä tärkeitä hankkeen etenemistä koskevia valintoja. Myös Muurinen ja Lovio (2016, 136-160) esittelevät nelivaiheisia kokeiluja: Kokeilu alkaa ongelman tai tarpeen määrittelystä, jonka seurauksena eri toimijoiden tavoitteet sidotaan yhteen kokeiltavan idean avulla. Kolmanneksi suunnitellaan kokeilu ja neuvotellaan mukaan liittyvien rooleista. Viimeisenä vaiheena on kokeilun toteutus. Eri-laisten kokeilujen toteuttamisessa korostuu ajatus siitä, että ne tulee suunnitella yhdessä osallistujien kanssa ja niillä pitää olla vahva tuki esimiestasolla.

Satkan (2019) jaottelua mukaillen:

1) Suunnitteluvaihe

Jälkihuollon asiakasraadin suunnitteluvaihe alkoi keväällä 2019. Suunnittelutyöryhmässä oli sijais- ja jälkihuollon johtava sosiaalityöntekijä sekä kaksi jälkihuollon ohjaajat. Suunnitteluryhmään valikoituivat henkilöt, joiden oli tarkoitus olla mukana myös varsinaisessa asiakasraadissa. Suunnittelun tukena toimi myös sosiaalityön palveluiden johtoryhmä. Satkan, Muurisen ja Lovion esittämä malli suunnitteluvaiheesta sisältää ajatuksen, että nuoret olisivat olleet mukana jo suunnitteluvaiheessa. Kehittämisprojektissa tämä ei kuitenkaan toteutunut. Nuoret pääsivät mukaan suunnitteluun vasta ensimmäisellä tapaamiskerralla.

Suunnitteluvaiheessa jälkihuollon asiakasraati aikataulutettiin alkamaan syksyille 2019 ja tehtiin suunnitelmia siitä, mitä raadin ensimmäisellä kerralla käsitellään. Suunnitteluvaiheessa kerättiin ”jälkihuollon vaikuttavuustilasto” –niminen tilastomateriaali jälkihuollettavien taustoista, nykytilanteesta ja heidän saamistaan palveluista. Suunnitteluvaiheessa päätettiin, että tämä aineisto käydään läpi jälkihuoltonuorten kanssa ensimmäisellä raatikerralla. Raadin aiheita ja toimintatapoja ei määritely tämän enempää, vaan teemat ja toimintatavat jätettiin avoimiksi siten, että nuoret voivat itse niistä päättää. Ryhmän oli tarkoitus itse suunnitella sitä, mistä teemoista ja aiheista he haluavat tuottaa tietoa ja kenelle he sitä tietoa haluavat tuottaa.

Lisäksi tehtiin suunnitelma siitä, miten jälkihuollon asiakasraatiin kutsutaan ja onko osallistumiselle esteitä. Ainoaksi esteeksi jälkihuollon asiakasraatiin osallistumiselle linjattiin hyvin akuutti mielenterveyden häiriö tai päihtymystila. Muutoin raati oli avoin kaikille jälkihuoltonuorille ja myös heille, joiden jälkihuolto oli jo päättynyt. Kutsut raatiin lähetettiin alkusyksystä 2019.

2) Pilotointi- ja toteutusvaihe

Pilotointi- ja toteutusvaihe toteutui lokakuun 2019 ja helmikuun 2020 välisenä aikana. Jälkihuollon asiakasraati kokoontui yhteensä viisi kertaa ja paikalla oli kerralla enintään viisi nuorta. Ensimmäisen kerran jälkeen nuoret itse määrittivät teemat, joista raadissa keskusteltiin ja mukaan kutsuttiin tarpeen mukaan muita työntekijöitä, kuten lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Muurisen ja Lovion (2016, 151) mukaan asiakkaiden toimijuus erilaisissa hankkeissa ja kokeiluissa on keskeistä. Asiakkaiden toimijuus voi saada erilaisia piirteitä hankkeen aikana ja asiakkaiden osallisuus on kytköksissä siihen, miten toimijat tarjoavat asiakkaille mahdollisuuksia osallistua ja olla vuorovaikutuksessa. Asiakkaiden toimijuus voi olla kokeiltavien ideoiden muokkaamista tai yhdessä toteuttamista.

Toteutusvaiheen lopussa nuoret itse määrittivät sen, mitä viestiä ja kehittämisajatuksia he haluavat viedä eteenpäin ja yhdessä sosiaalityön palveluiden johtoryhmän kanssa määriteltiin, kenelle tämä viesti oli syytä suunnata. Viimeiselle raadin tapaamiskerralle kutsuttiin mukaan sosiaali- ja terveyslautakunta sekä kaupunginhallituksen puheenjohtajisto kuulemaan, mitä kehittämisajatuksia nuorilla oli herännyt.

3) Reflektoinnin vaihe

Reflektointivaihe toteutui keväällä 2020 raadin loputtua. Nuorten kanssa on käyty yksilökeskusteluja heidän kokemuksistaan osallistumisesta raadin toimintaan. Yksilökeskustelut nuorten kokemuksista ryhmään osallistumisesta on käyty jälkihuollon ohjaajien toimesta ryhmän toteutumisen jälkeen ja kaikkien osallistujien kokemus ryhmästä oli positiivinen ja toiminnalle toivottiin jatkoa.

Raatiä vetäneet työntekijät kävivät refleктоivan keskustelun sekä keskenään että tiimissä kokemusten jakamiseksi. Samoin sosiaalityön palveluiden johtoryhmässä tehtiin arviota siitä, miten raati onnistui, minkälaisia kokemuksia siitä saatiin ja lisäksi tehtiin suunnitelmia siitä, miten asiakasraateja voidaan jatkossa toteuttaa. Esimiesten ja organisaation tuki toteutui kehittämishankkeen aikana hyvin. Kokeiluiden kannalta onkin keskeistä, että kehittäminen katsotaan organisaation ja esimiesten taholta osaksi sosiaalialan ammattilaisen perustehtävää ja

yhdessä palvelun käyttäjien kanssa kehittäminen tapana tehdä sosiaalityötä (Muurinen & Lovio 2016, 151).

Asiakkaiden osallisuuden tukemisen teema jatkuu osana Salon sosiaalityön palveluiden toiminnallisia tavoitteita. Asiakasraatien ja asiakkaiden osallisuuden tukemisen jatkamista jatketaan ja kehitetään edelleen osana sosiaalityön palveluiden laatutyötä ja sen koordinoinnista vastaa sosiaalityön palveluiden johtoryhmä. Tätä kirjoittaessa on suunnitteilla jälkihuollon asiakasraadien jatko syksyille 2020 ja vammaispalveluiden omaishoidontukeen liittyvä asiakasraati.

3.2 Jälkihuollon asiakasraadien toteuttaminen

Asiakasraadien taustamateriaaliksi kerättiin tammikuussa 2019 ”jälkihuollon vaikuttavuustilasto”, jossa jälkihuollettavien tilannetta tarkasteltiin ajankohtana 31.12.2018. Tilastoa kerättiin paitsi jälkihuollon asiakasraadien taustamateriaaliksi myös raportiksi työntekijöille ja sosiaali- ja terveyslautakunnalle siitä, miten jälkihuoltonuoret pärjäävät. Aiemmin jälkihuollosta ei ollut kerätty kansallisia tilastopyyntöjä tarkempaa materiaalia.

Jälkihuollon raportissa käsiteltiin vuosina 1998-2001 syntyneiden lähellä täysi-ikäisyyttä olevien ja täysi-ikäisten jälkihuoltonuorten tilannetta. Yhteensä näitä nuoria oli vuoden 2018 lopussa 57, kun jälkihuollettavia oli yhteensä 68. Raportin ulkopuolelle jäivät jälkihuollettavat, jotka olivat selkeästi alaikäisiä.

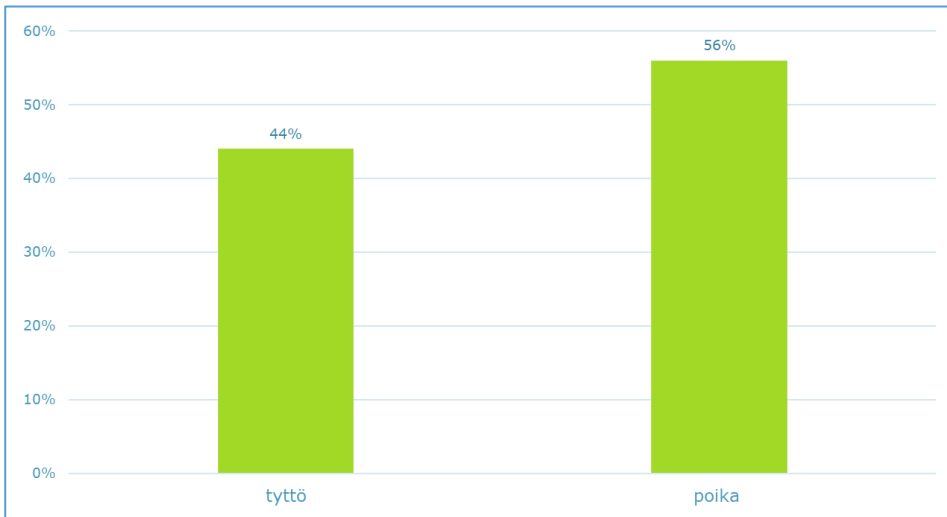
Kehittämishankkeen osana kerättiin paitsi tilastotietoa jälkihuollettavista, mutta myös materiaalia tapaamiskerroilta ja muistiinpanoja raadissa käydyistä keskusteluista. Aineisto on anonymi eli kukaan raatiin osallistujista ei ole suoraan tunnistettavissa aineistosta. Raatiin osallistuneet virkamiehen ja luottamushenkilöt saattavat tulla asemansa perusteella tässä raportissa tunnistetuksi, mutta heihin ei viitata heidän omilla nimillään.

3.2.1 Aloitustapaaminen ja jälkihuollon tilastot

Jälkihuollon asiakasraadien ensimmäisellä kerralla tilastot käytiin läpi siten, että alta löytyvät taulukot ja kuviot olivat materiaalina ilman selitetekstejä. Materiaali käytiin läpi keskustellen nuorten kanssa.

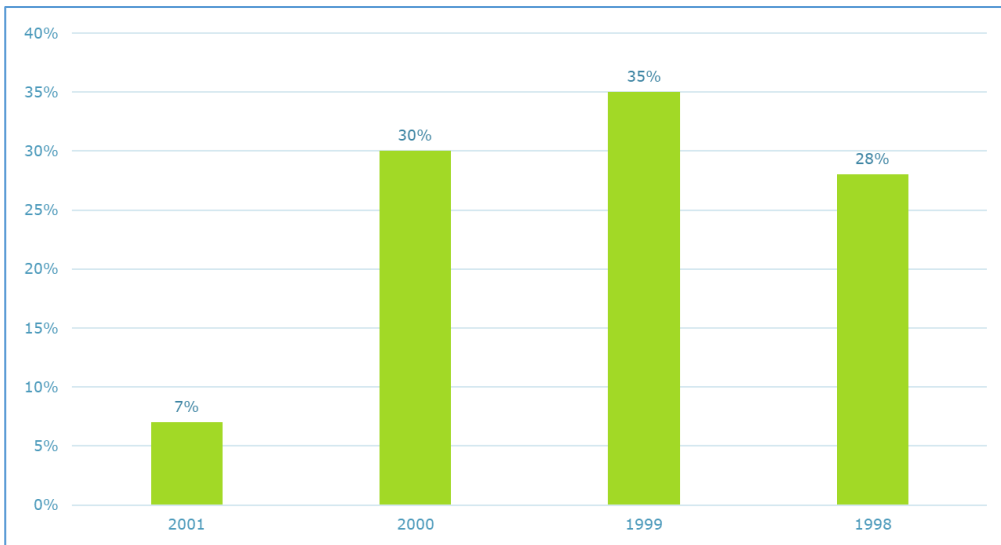
Seuraavaksi käyn läpi nuorten kanssa käsitellyt materiaalit niihin kerrottuine selityksineen sekä avaan sitä, minkälaista keskustelua niiden osalta heräsi.

Tilastojen läpikäynti aloitettiin kuviolla jälkihuolto- nuorten sukupuolieroista. Poikia on jälkihuolto- nuorissa enemmän kuin tyttöjä. Raadissa käytiin keskustelua siitä, että onko sukupuoliero saman- suuntainen myös sijaishuollossa, mutta sitä tietoa ei ollut käytettävissä.

Kuvio 1: Jälkihuollettavien sukupolet (yht. 57)

Seuraavaksi käytiin läpi kuvion kaksi kautta syntymävuodet sekä sitä, että tilastoissa näkyy myös 17- vuotiaana itsenäistyneitä, mutta vielä alaikäisiä nuoria. Selkeästi alaikäisten jälkihuollettavien kerrottiin jääneen tilaston ulkopuolelle. Käytiin keskustellen läpi myös tietoa siitä, että Salossa tehdään vuositason uusien sijoitusten keskimäärin 20 ja noin 15 lasta tai nuorta siirtyy vuosittain jälkihuoltoon joko kotiutumisen tai itsenäistymisen kautta.

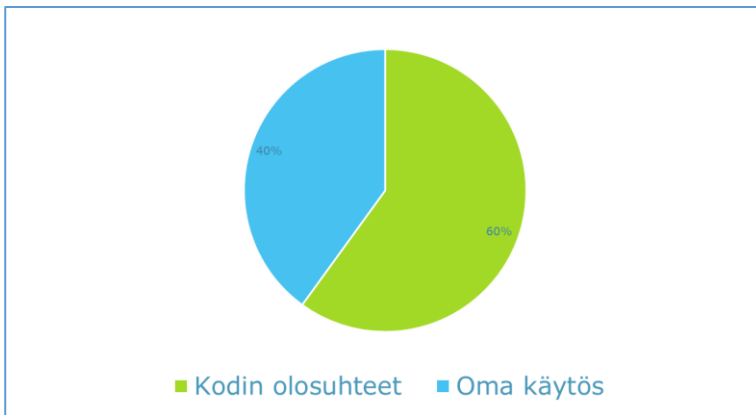
Kuvio 2: Jälkihuollettavien syntymävuodet.

Tässä yhteydessä keskusteltiin jälkihuollon ikärajan noususta ja siitä, mitä se tarkoittaa jälkihuoltoonuorten määrän kasvun näkökulmasta. Osa nuorista piti ikärajan nostoa hyvänä ja osa taas turhana. Nuorten mielipiteissä painottui näkemys jälkihuollon vapaaehtoisuudesta ja siitä, että nuorelle olisi aina oikeus lopettaa jälkihuolto tai palata se pariin tarpeen niin vaatiessa.

Ikärajan noston jälkeen keskusteltiin huostaanottoperusteista kuvion kolme avulla. Lastensuojelulain mukaan lapsi voidaan ottaa huostaan, jos kodin olosuhteet vakavasti vaarantavat tai eivät turvaa lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä tai lapsi tai nuori omalla käyttäytymisellään vaarantaa omaa kasvuaan ja kehitystään. Jälkihuollettavien sijoitusperusteet on avattu kuviossa kolme. Yleisin syy kodin ulkopuoliseen sijoitukseen on ollut kodin olosuhteet (60 %).

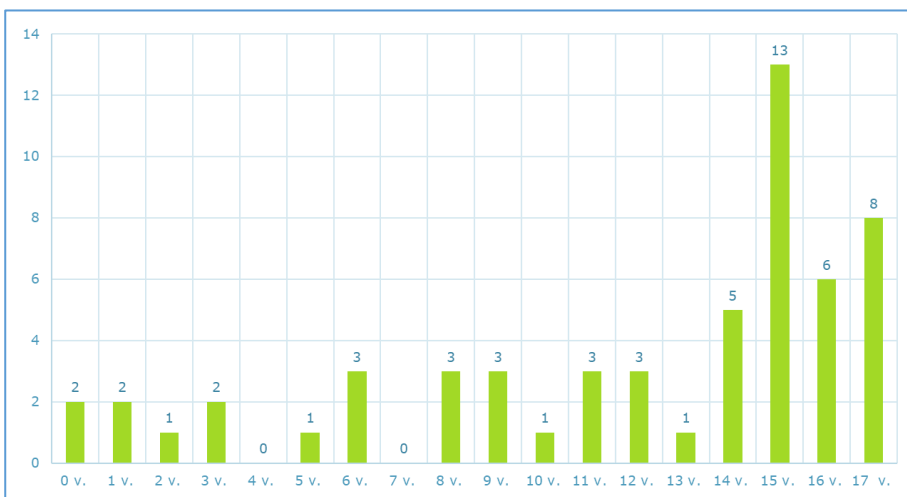
Sijoitusperusteiden kautta virisi pitkä keskustelu huostaanottojen syistä ja oikea-aikaisuudesta. Nuorten kanssa käytiin keskustelua raskaudenaikaisesta päihteidenkäytöstä ja sen vaikutuksista lapseen. Osa nuorista peräänkuulutti vahvempaa lainsäädäntöä sikiön turvaamiseksi odotusaikana sekä lisää nuorten ja aikuisten valistusta siitä, miten päihteidenkäyttö raskausaikana vaikuttaa sikiöön ja mitä pysyvää vaurioita se voi aiheuttaa. Lisäksi heräsi paljon keskustelua siitä, miten nuorten kohdalla huostaanotto tulee raatilaisten näkemysten mukaan liian myöhään ja perheet kaipaisivat apua paljon aikaisemmin. Raatilaiset tarkastelivat omaa lapsuuttaan ja sen aikaisia tuen tarpeita suhteessa siihen, että huostaanotto oli tehty vasta teini-ikässä nuoren oman oireilun perusteella.

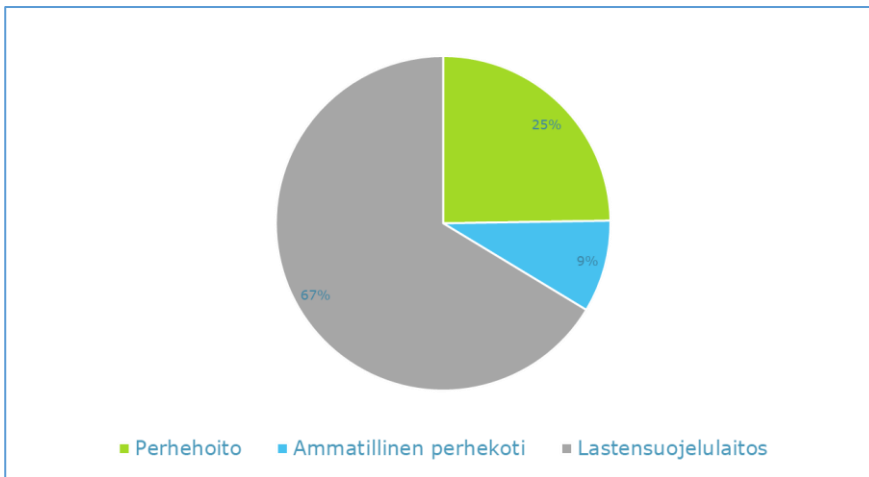
Kuvio 3: Jälkihuoltonuorten huostaanottoperusteet

Seuraavaksi käytiin läpi kuvion neljä avulla sitä, minkäikäisiä nykyiset jälkihuollettavat olivat kodin ulkopuolisen sijoituksen tapahtuessa. Vuoden 2018 lopussa jälkihuollossa olevat nuoret ovat olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle hyvin erimittaisia aikoja. Kuviossa neljä on esitelty jälkihuoltonuorten iät sijoitusajankohtana. Osa nuorista on ollut sijaishuollossa koko ikänsä, mutta painotus vuoden lopussa jälkihuollossa olleiden huostaanottoiässä on 14 ikävuodesta ylöspäin. Raadissa käytiin keskustelua siitä, miten erilainen sijoituksen kokemus voi olla pienenä sijaisperheeseen tai nuorena laitokseen sijoitetun lapsen kohdalla. Samoin keskusteltiin itsenäistymisen kokemuksen erilaisuudesta pitkän perhesijoituksen ja laitossijoituksen välillä.

Kuvio 4: Jälkihuollettavien iät sijoitushetkellä

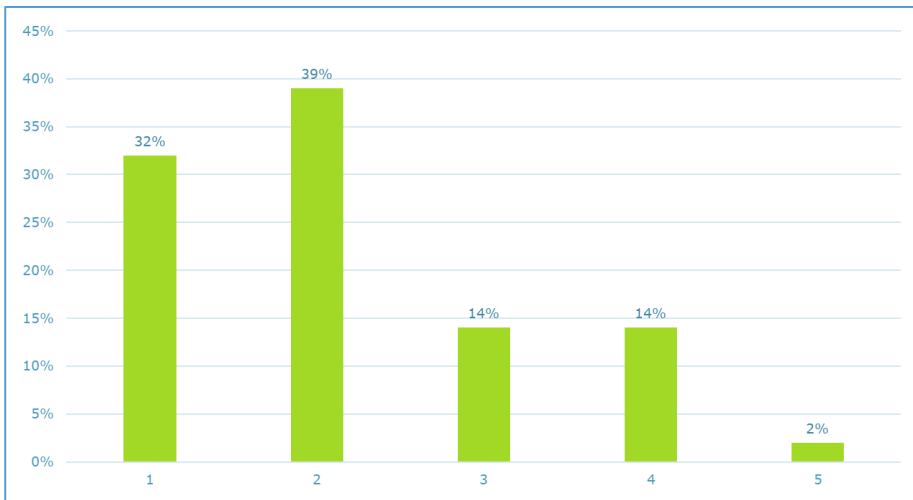
Sijoitusikään liittyvästä keskustelusta päästiin sujuvasti keskustelemaan myös siitä, mikä on ollut jälkihuoltonuorilla viimeisin sijaishuollon muoto, josta on itsenäistytty (kuvio 5). Suurin osa nuorista on siirtynyt sijaishuoltoon lastensuojelulaitoksesta (67%), kun ammatillisista perhekodeista on itsenäistynyt 9 % ja sijaisperheistä 25 % nuorista.

Kuvio 5: Sijaishuollon muoto, josta itsenäistytty

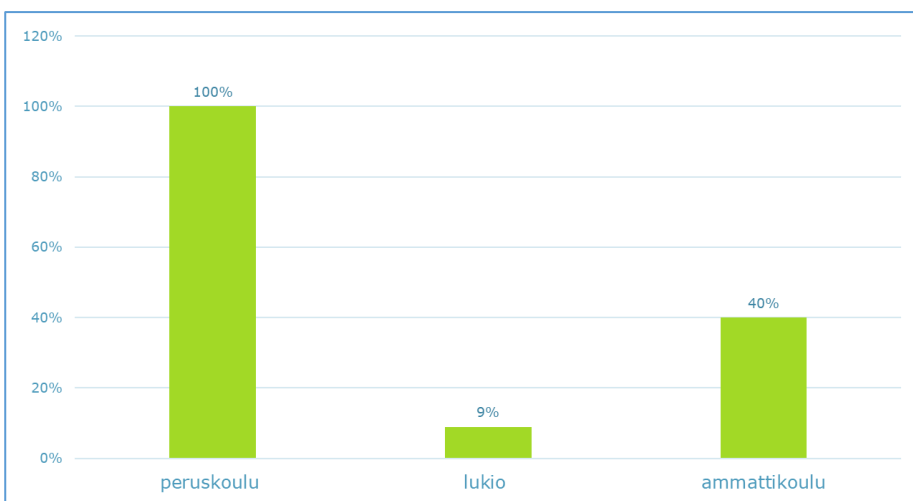
Seuraavaksi käytiin keskustelua sijaishuoltoapaikkojen määrästä sijaishuollon aikana (kuvio 6). Suurin osa jälkihuollettavista on ollut enintään kahdessa sijaishuoltoapaikassa sijaishuoltonsa aikana (esim. vastaanottoyksikkö ja sijaisperhe). Tätä enemmän sijaishuoltoapaikkoja on yleensä kertynyt nuorille, joilla on vakava päihdeongelma, jonka hoitamiseksi on tarvittu erimittaisia jaksoja päihdehoitoon erikoistuneissa lastensuojelulaitoksissa. Neljän tai viiden eri sijaishuoltoapaikan nuoria oli 7 % jälkihuoltoon nuorista. Heille on ollut tyypillistä päihdeongelma sijaishuollon perusteena, sijaishuollon aikana ja sen jälkeen.

Raadissa oli nuoria, joilla oli kokemuksia sekä yhden että useamman sijaishuoltoapaikan sijoituksista. Kävimme keskustelua siitä, miten sijaishuoltoapaikkaan kiinnittyminen on hankalaa, jos ei tiedä sijoituksen kestoa. Tässä yhteydessä keskusteltiin myös sijaishuollon aikana solmituista ihmissuhteista ja siitä, moniko ihmissuhde on kantanut jälkihuoltoon saakka. Perhehoidosta itsenäistyneillä oli hyvät kontaktit ja jatkuvaa yhteydenpitoa entiseen sijaisperheeseen. Laitoksista itsenäistyneille oli jäänyt pysyviä ystävyssuhteita sekä joillakin myös kontakteja laitoksen henkilöstöön, mutta oli myös niitä nuoria, jotka eivät pitäneet mitään yhteyttä sijoituksen aikaisiin ystäviin tai laitoksen henkilöstöön.

Kuvio 6: Sijaishuoltopaikkojen määrä sijaishuollon aikana

Sijaishuollon aikaisten asioiden käsittelystä siirryttiin keskusteluun siitä, miten jälkihuollossa olevilla nuorilla menee nykyään ja minkälaisia palveluita ja tukitoimia he käyttävät. Ensin keskusteltiin koulutuksesta (kuvio 7). Jälkihuollettavista nuorista 100 % on saanut peruskoulun päättötodistuksen. Osa nuorista on ollut sijoitettuna lastensuojelulaitokseen, jossa on ollut oma koulu / koululuokka, jossa peruskoulun päättötodistus on saatu räätälöityä. Suurin osa sijoitetuista on kuitenkin suorittanut peruskoulun normaalisti lähikoulussaan. Ryhmässä käytiin keskustelua siitä, että koulunkäynti laitosten omissa kouluissa on hyvin räätälöityä ja voi aiheuttaa nuorelle sen, ettei hänellä enää ole riittäviä opiskelutaitoja toisen asteen opintoihin.

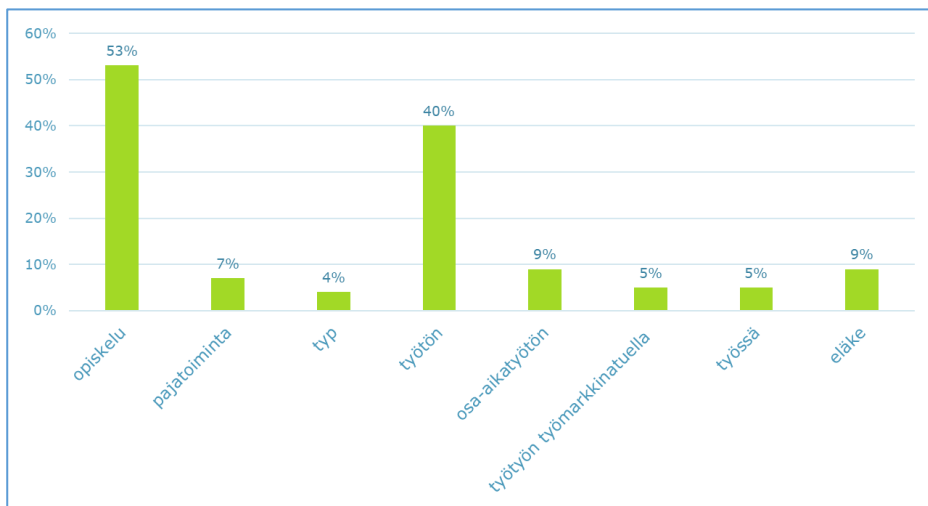

Kuvio 7: Jälkihuollettavia koulutustaso

Peruskoulun jälkeen jälkihuoltonuorten koulutuspolku heikkenee. Jälkihuoltonuorista ammattikoulun suorittaneita tai lähellä valmistumista oli 40 % nuorista. Lukiosta valmistuneita tai lukiota käyviä oli

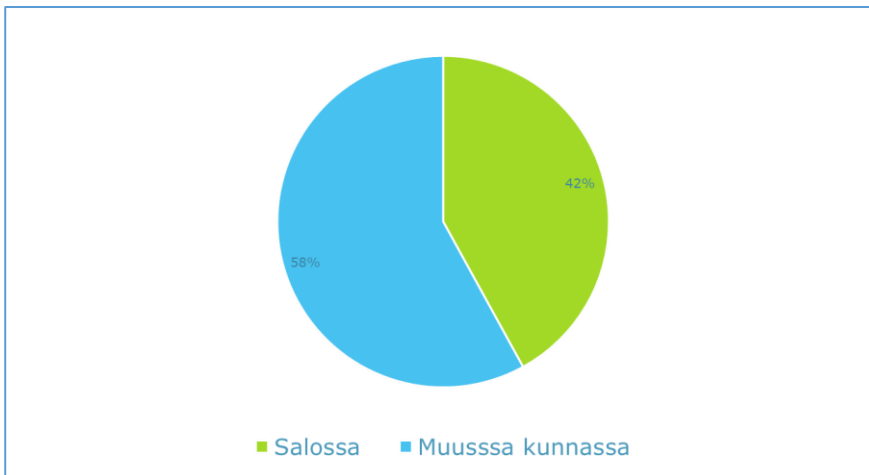
taas 9 prosenttia. Osalla ryhmään osallistuneista koulutuspolku oli katkennut peruskoulun jälkeen, mutta he olivat myöhemmin hakeutuneet takaisin opintojen pariin. Toisaalta ryhmässä oli myös nuoria, jotka olivat suoraan peruskoulusta siirtyneet toisen asteen opintoihin ja valmistuneet niistä. Ryhmässä käytiin keskustelua tässäkin yhteydessä varhaisen puuttumisen ja erityisesti koulun oppilashuollon ja terveydenhuollon saatavuuden tärkeydestä. Ryhmään osallistujista suurimmalla osalla oli koulunkäynnin aikana ollut kontakti koulun oppilashuollon henkilöstöön.

Koulunkäynnin lisäksi keskusteltiin jälkihuoltonuorten paikasta työmarkkinoilla (kuvio 8). Työttömyysprosentti jälkihuoltonuorten keskuudessa oli vuoden 2018 lopussa 40 %. Opinnoista valmistumisen jälkeisellä työmarkkinatuella oli 5 % nuorista eli työllistyminen valmistumisen jälkeen ei ollut onnistunut. Työelämässä oli 5 % jälkihuoltonuorista. Eläkkeellä olevien jälkihuoltonuorten osuus oli 9 %. Tässä joukossa korostuu kehitysvammaisten jälkihuollettavien osuus.

Kuvio 8: Jälkihuoltonuorten paikka työmarkkinoilla

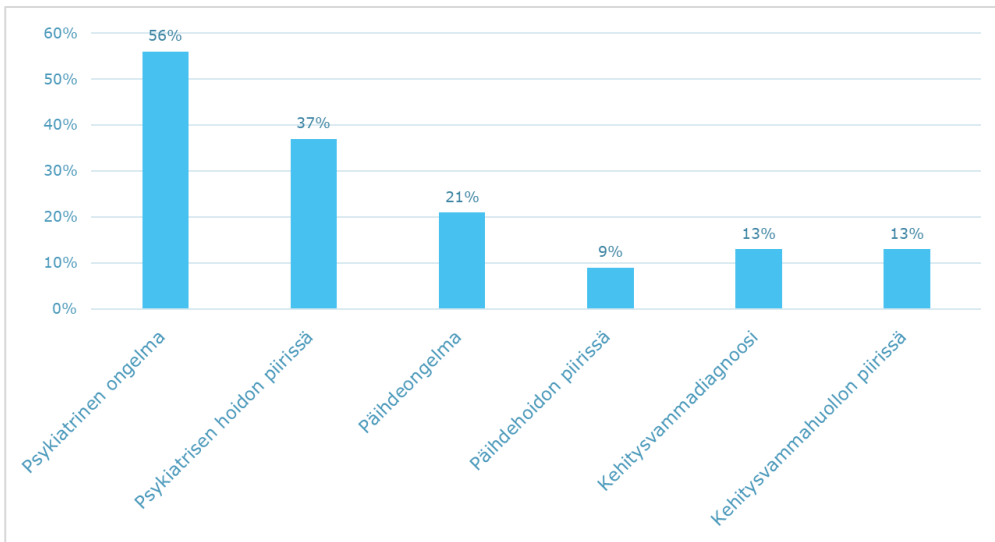
Seuraavaksi keskusteltiin jälkihuoltonuoren asumisesta ja asuinpaikkakunnista (kuvio 9). Jälkihuoltonuorista yli puolet asuivat edelleen Salossa. Raadin osallistujilla oli kokemusta sekä Salossa että muissa kunnissa asumisesta jälkihuollon aikana. Salossa asumisen etuna pidettiin jälkihuollon ohjaajien tapaamisen helppoutta, vaikka muutoin jälkihuollon sisällössä asuinpaikkakunnan suhteen ei ollut eroja. Keskustelua käytiin myös siitä, että pitkän muulla paikkakunnalla sijainneen sijoituksen jälkeen, nuorella ei välttämättä ole enää siteitä huostaanottokuntaan eli siihen kuntaan, joka myös jälkihuollosta vastaa. Tällöin nuorten mukaan olisi järkevämpää saada asioissa jälkihuoltoasioissa siinä kunnassa, johon on kiinteimmät siteet.

Kuvio 9: Jälkihuoltonuorten asuinpaikkakunnat

Seuraavaksi keskusteltiin jälkihuollettavien päihde- ja mielenterveysongelmista kuvion 10 avulla. Jälkihuollettavista 21 %:lla on päihdeongelmia ja vain 9 % heistä oli päihdepalveluiden piirissä. Samoin erilaiset mielenterveydet ongelmat ovat hyvin yleisiä (56%) ja hoidon piirissä oli vain 37 % jälkihuollettavista. Päihde- ja mielenterveysongelmien yleisyys sijaishuollossa kasvaneilla lapsilla ja nuorilla on yleistä myös kansallisella tasolla. Esimerkiksi sijoitettujen lasten kouluterveyskyselyiden perusteella näyttää siltä, että psyykkisen hyvinvoinnin ongelmat ovat sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla kotonaan asuvia ikätovereitaan yleisempiä. (Ikonen ym. 2017.)

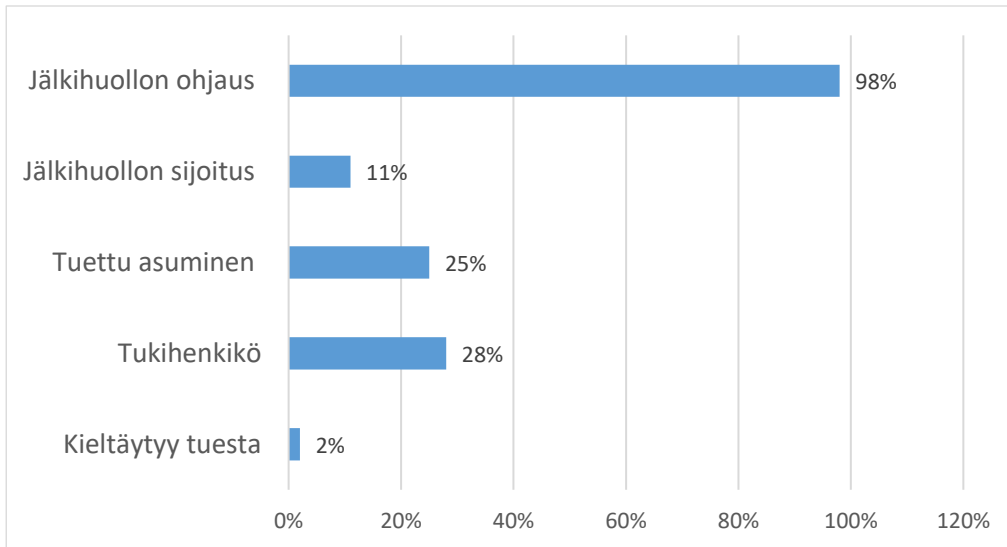
Mielenterveys- ja päihdepalveluiden ulkopuolelle jääminen on yleisempää suhteessa esim. kehitysvammahuoltoon. Jälkihuoltonuorista 13 % on jonkin asteinen kehitysvamma ja kehitysvammahuollon palveluiden kattavuus tässä joukossa on 100 %. Kehitysvammaisten nuorten kohdalla jälkihuollon tuki on vaikeasti määriteltävää, koska tuen tarve perustuu lähinnä nuoren kehitysvammaisuuden mukanaan tuomiin erityistarpeisiin.

Kuvio 10: jälkihuollettavien päihde- ja mielenterveysongelmat sekä kehitysvammaisuus

Jälkihuollettavien päihde- ja mielenterveydenongelmat herättivät ryhmässä vilkasta keskustelua siitä, mikä on syytä mistäkin ja mikä on tullut ensin: sijaishuolto vai mielenterveyden ongelmat. Nuorten näkemyksen mukaan sijaishuollon syynä voi usein olla nuoren päihdeongelma tai mielenterveyden ongelma ja niiden jatkuminen sijoituksen jälkeen kertoo vain siitä, ettei lastensuojelu ja terveydenhuolto ole onnistunut tehtävässään. Lisäksi keskusteltiin siitä, miten päihde- ja mielenterveyspalvelut tavoittavat nuoria ja onko apua helposti saatavilla. Jälleen palattiin teemaan varhaisen tuen palveluiden tärkeydestä.

Viimeinen tilastoihin liittyvä teema liittyi jälkihuollon tukeen ja sisältöön (kuvio 11). Jälkihuollon tukea otetaan yleisesti vastaan todella hyvin. Vain 2 % jälkihuollettavista kieltäytyy jälkihuollon tuesta. Jälkihuollon ohjaajien tukityön piirissä on 98 % jälkihuollettavista. Jälkihuollon ohjaaja vastaa paitsi tuen järjestämisestä ja asiakassuunnitelman päivittämisestä, myös nuoren taloudellisen tuen päätöksistä. Nuorten positiivinen palaute jälkihuollosta on liittynyt nimenomaisesti siihen, että kaiken jälkihuoltoon liittyvän tuen voi saada yhdeltä henkilöltä, joka aidosti tuntee nuoren tilanteen.

Kuvio 11: Jälkihuollon tukitoimet

Jälkihuollon sijoituksessa oli vuoden 2018 lopussa 11 % jälkihuollettavista. Tyypillisintä jälkihuollon sijoitukset ovat perhehoidossa ja ammatillisissa perhekodeissa, joissa asuminen on kodinomaista. Jälkihuollon sijoitukset laitoksiin ovat harvinaisempia ja niitä tehdään yleensä lyhytaikaisesti tilanteissa, joissa nuorelle ei ole heti järjestynyt omaa asuntoa. Tuetun asumisen piirissä oli ollut jälkihuollon aikana 25 % jälkihuoltoonnuorista. Tähän lukuun sisältyy sekä varsinainen tukiasuminen että sellainen tukiasuminen, missä tuki on järjestetty nuoren omaan asuntoon. Tukihenkilötyötä on saanut jälkihuollon aikana 28 % nuorista. Jälkihuollon tukitoimiin raatilaisten olivat erityisen tyytyväisiä. Erityisesti kiitosta sai ohjaajien tekemä tukityö, joka näkyy konkreettisena asiointiapuna eri viranomaisissa. Lisäksi harrastuksiin liittyvä taloudellinen tuki koettiin tärkeänä. Raatilaisten mukaan jälkihuollon tärkeyttä, hyötyä ja tarpeellisuutta oli hankalaa hahmottaa sijaishuollon aikana ja jälkihuollon sisällöistä olisi tärkeää informoida sijaishuollossa olevia tarkemmin.

Tilastojen läpikäynnin kautta päästiin hyvin kiinni lastensuojeluun, jälkihuoltoon ja nuorten palveluihin liittyvään keskusteluun. Tilastomateriaali keskustelun pohjana toimi hyvin teemoja ohjaavana, mutta keskustelua käytiin raatilaisten ehdoilla. Tilastojen läpikäynnin jälkeen tehtiin yhdessä suunnitelmaa siitä, mitä teemoja seuraavilla tapaamiskerroilla olisi syytä käsitellä laajemmin. Yhdessä päätettiin seuraaviin teemoihin: jälkihuollon sisältö ja jälkihuoltoesitteen laatiminen, lastensuojelun teema sekä muut nuorten palvelut.

3.2.2 Jälkihuollon teema

Asiakasraadin toisella tapaamiskerralla keskityttiin keskustelemaan jälkihuollosta, sen sisällöistä ja kokemuksista siihen liittyen. Keskustelua jatkettiin ensimmäisellä tapaamiskerralla aloitetuista teemoista niitä syventäen. Kaikki raatilaiset olivat hyvin tyytyväisiä saamansa jälkihuollon sisältöön. Erityisesti jälkihuollon ohjaus ja tukityö ja harrastustuki saivat edelleen kiitosta.

Kehittämiskohteiksi nostettiin sukupuolierojen positiivinen huomiointi työntekijän valinnassa. Yleensä sosiaalipalveluissa asiakkaan asiat ottaa hoitaakseen se henkilö, jolla on tilaa eikä esim. nuorelta kysytä haluaisiko hänen ohjaajakseen miehen vai naisen. Joillakin voi olla vaikeuksia toimia ja luoda luottamuksellista suhdetta esim. vastakkaiseen sukupuoleen. Nuorten kehittämiseksi oli huomioida aiempaa tarkemmin nuorten toiveet ohjaajan suhteen.

Tapaamiskerran keskeiseksi teemaksi nousi itsenäistymisvaiheeseen liittyvä yksinäisyyden tunne nuoren muuttaessa ensimmäiseen omaan asuntoonsa. Erityisen suurelta tuntui yksinäisyyden tunne niillä nuorilla, jotka olivat itsenäistyneet lastensuojelulaitoksesta. Laitoksessa arki on selkeästi strukturoitua ja paikalla on aina paljon ihmisiä. Omassa asunnossa sääntöjä ei yhtäkkiä olekaan, muttei myöskään ketään, kenen kanssa jutella. Monen raatilaisen biologinen verkosto oli pieni tai nuoret kokivat sen ei-tukevaksi itsenäistymisvaiheessa, joten nuoret esittivät toiveenaan entistä tiiviimpään kontaktia lastensuojelun ja jälkihuollon työntekijöihin itsenäistymisvaiheessa. Yksinäisyyden tunteiden yleisyys on noussut esiin myös sijoitettujen lasten ja nuorten kouluterveyskyselyssä. Sijoitetuista lapsista ja nuorista useammat kuin kotona asuvat kokivat itsensä yksinäisiksi (Ikonen ym. 2017, 7).

Nuorten kanssa suunniteltiin jälkihuollon esitettä ja sen sisältöä. Nuoret saivat kommentoivakseen työn alla olleen jälkihuollon esitteen, jonka he määrittelivät tylsäksi ja luotaantyöntäväksi. Raadissa sovittiin esitettä muokattavan raatilaisten ideoinnin perusteella siten, että se tulee kommentoivaksi seuraavalla kerralla. Nuorten kanssa pohdittiin myös esitteen visuaalista ilmettä. Lisäksi käytiin keskustelua siitä, että kaupungin nettisivujen uudistuksen yhteydessä raatilaisia voisi hyödyntää tuottamaan jälkihuollosta tietoa ajatuksella ”nuorilta nuorille”.

Tapaamisen lopuksi sovittiin seuraavan tapaamiskerran teemaksi lastensuojelu sekä siitä, että seuraavalla kerralla keskitytään raatilaisten sijaishuollon aikaisten kokemusten käsittelyyn. Ryhmän kanssa sovittiin myös siitä, että seuraavalle tapaamiskerralle kutsutaan mukaan muutama lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuulemaan raatilaisten kokemuksia paitsi sijaishuollon ajalta myös avohuollon palveluista ja työskentelystä sijoituksen valmistelun suhteen.

3.2.3 Lastensuojelun teema

Kolmannella tapaamiskerralla käsiteltiin lastensuojelun teemaa siten, että paikalla oli raatilaisten lisäksi avohuollon sosiaalityöntekijä ja sijaishuollon sosiaalityöntekijä. Lastensuojelun teemakerralla käytiin keskustelua mm. avohuollon tukitoimien oikea-aikaisuudesta ja perheiden varhaisesta tuen tarpeesta sekä tukitoimista päihdeongelmaista raskausaikana.

Raatilaisilla oli ristiriitaisia näkemyksiä siitä, onko uuden sosiaalityöntekijän hyvä vai huono tutustua asiakkaan asiakirjoihin ennen lapsen tai nuoren ensimmäistä tapaamista. Toisaalta toivottiin sitä, ettei kaikkea pitäisi taas kertoa alusta saakka ja toisaalta taas koettiin, että sosiaalityöntekijä tekee asiakirjojen perusteella päätelmiä siitä, minkälainen lapsi on kyseessä.

Tapaamiskerralla keskusteltiin myös sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta lastensuojelussa ja sen vaikutuksista sijaishuollossa oleviin lapsiin. Keskusteltiin luottamuksesta, jonka rakentuminen vie aikaa. Sosiaalityöntekijöille esitettiin toiveita siitä, että heillä olisi antaa yksilöllistä aikaa asiakkaana olevalle lapselle. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja kokemukset erilaisista sosiaalityöntekijöistä ja heidän herättämistään muistoista herättivät paljon keskustelua. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus oli myös sellainen teema, josta nuoret kokivat tärkeänä viestiä eteenpäin.

Tapaamisella heräsi ajatus siitä, että sijaishuollon valvontaan liittyen voisi jatkossa tehdä yhteistyötä jälkihuoltonuorten kanssa. Raatilaisten mukaan sijoitetun lapsen voi olla vaikeaa esim. valvontakäynnin yhteydessä puhua olosuhteistaan vieraalle henkilölle, mutta vertaiselle se voisi olla helpompaa. Raatilaisten keskuudessa nähtiin mahdollisena se, että heitä voisi käyttää apuna tulevilla valvontakäynneillä lastensuojelulaitoksiin. Muutoinkin keskusteltiin siitä, että Salossa olisi tarvetta vertaistukihenkilöille lastensuojelun ja jälkihuollon lapsille. Kokemusasiantuntijoita hyödynnetään raatilaisten näkemyksen mukaan liian vähän.

3.2.4 Muut nuorten palvelut

Viimeisellä varsinaisella tapaamiskerralla keskusteltiin nuorten palveluista yleensä. Erityisesti nostettiin esiin ensimmäisellä tapaamiskerralla esiin nousseet huolet nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluista ja siitä, miten moni jälkihuoltonuori jää tarvitsemiensa palveluiden ulkopuolelle.

Raatilaisten mukaan palveluiden ulkopuolelle jääminen ei koske vain jälkihuoltoa, vaan on laajennettavissa nuoriin yleisesti. Raatilaisten kokemus oli, että erityisesti nuorten päihdepalveluita on vai-

kea löytää, ne ovat leimaavia ja niiden pariin hakeutumisessa on riskejä esim. koulunkäynnin jatkuvuuden näkökulmasta. Raatilaisten kokemusten ja verkkosivujen yhdessä tutkimisen perusteella kävi ilmeiseksi, että Salosta puuttuu matalan kynnyksen palvelu, johon nuoret voisivat hakeutua olleessaan huolissaan omasta ja kaverinsa päihdeidenkäytöstä. Esim. toisen asteen koulutuksen terveydenhuollon pariin hakeutuminen päihdeongelman kanssa nähtiin ongelmallisena, sillä tietyillä aloilla positiivisesta päihdeseulasta voi seurata koulusta erottaminen. Raatilaisten näkemyksen mukaan nuorille tarvitaan sellainen matalan kynnyksen päihdehuolto paikka, johon nuoret voivat hakeutua hoitamaan ongelmaansa ilman pelkoa seuraamuksista.

Raatilaiset kokivat matalan kynnyksen päihdepalvelun kehittämisen tärkeäksi ja ryhdyimme pohtimaan sitä, miten ja kenelle asiasta tulisi viestiä. Raadissa päätettiin, että nuorten ajatuksia kutsutaan kuulemaan asioista päättäviä luottamushenkilöitä sekä sosiaalipalveluiden johtoa.

Nuorten kanssa sovittiin uudesta ylimääräisestä tapaamiskerrasta, jolloin valmisteltiin esitys luottamushenkilöitä ja johtoa varten. Sosiaalityön palveluiden johtajan kutsusta helmikuussa 2020 toteutuneeseen jälkihuollon asiakasraadin viimeiseen kertaan kutsuttiin Salon sosiaali- ja terveyslautakunnan jäsenet, kaupunginhallituksen puheenjohtajisto. Myös sosiaalipalveluiden johtaja osallistui tapaamiseen.

Valmisteleavassa tapaamisessa keskusteltiin paitsi siitä, miten matalan kynnyksen päihdepaikasta halutaan viestiä, myös muista seikoista, joita nuoret halusivat päättäjille viestittää. Tapaamisessa laadittiin dia-esitys päättäjien tapaamiseen eräänlaiseksi muistilistaksi, jotta kaikki tärkeä muistetaan kertoa. Matalan kynnyksen nuorten päihdepalvelun lisäksi nuoret päättivät kertoa päättäjille kokemusasiantuntijoiden käyttämisestä yleensä, kokemuksista nuorisotiloihin liittyen sekä antaa positiivista palautetta hyväksi koetuista lasten ja nuorten palveluista.

3.4 Asiakasraadin tulokset

Asiakasraadin tuloksia käsiteltiin helmikuussa 2020 toteutuneessa viimeisessä asiakasraadin tapaamisessa, jossa oli läsnä sinne kutsuttuja lautakunnan ja kaupunginhallituksen puheenjohtajistoa sekä sosiaalityön palveluiden johtaja. Tapaaminen aloitettiin kertomalla mistä jälkihuollosta on yleisesti kyse sekä jälkihuollon asiakasraadin kokoontumisista osallistujamäärineen ja tapaamiskertoineen. Keskustelua käytiin edellisellä kerralla laadittujen diojen pohjalta siten, että ensin käytiin lyhyesti läpi nuorten kokemuksia sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta. Nuoret toivat esiin vaihtuvuuden ko-

kemuksia sekä kokemusta siitä, miten luottamuksellisen suhteen rakentuminen vie aikaa. Lisäksi toivottiin sosiaalityöntekijöillä olevan yksilöllistä aikaa lapselle tai nuorelle. Tässä yhteydessä esiteltiin myös ajatuksia siitä, että jälkihuollon asiakasraatiin osallistuneita nuoria voisi hyödyntää sosiaalityöntekijöiden työpareina sijaishuollon valvonnassa sijoitettujen lasten haastattelujen osalta.

Heti aluksi haluttiin tuoda myös esiin positiiviset kokemukset jälkihuollosta, jälkihuoltona saadusta tuesta sekä ohjauksen että taloudellisen tuen muodossa. Jälkihuoltoon asiakasraatiin kutsutut päättäjät olivat heti alusta lähtien kiinnostuneita nuorten ajatuksista ja kysymyksiä nuorille esitettiin paljon. Nuorten toivat esiin alussa myös varhaisten palveluiden ja perheiden tuen tärkeyttä. Lisäksi tuotiin esiin sitä, ettei nuorten palveluista ole riittävästi infoa tai se ei ole helposti nuorten löydettävissä.

Alussa käydyn monipuolisen keskustelun jälkeen osallistujille näytettiin dia jälkihuoltoon nuorten päihde- ja mielenterveysongelmista ja siitä, kuinka moni on tarvittavien palveluiden piirissä (kuvio 10). Kuviolla alustettiin ajatusta matalan kynnyksen päihdepaikasta nuorille ja pyrittiin osoittamaan sitä, että päihde- ja mielenterveysongelmat ovat yleisiä jälkihuoltoon nuorilla, mutta nuoret eivät löydä tarvittavien palveluiden piiriin. Tässä yhteydessä käsiteltiin myös sitä, että vaikka tilastomateriaali käsitteli vain jälkihuoltoon nuoria, on tilanne raatilaisten näkemyksen ja kokemusten mukaan yleistettävissä nuoriin yleisesti.

Raatilaisten viesti päättäjille oli, että nuoria pitäisi rohkaista hakemaan apua aikaisemmin, oli kyse sitten päihde- tai mielenterveysongelmasta. Nuoret kertoivat, että mielenterveyden häiriöihin avun hakeminen on helppoa ja apua on saatavilla esim. koulun kautta ilman leimautumisen pelkoa. Päihdepuolen suhteen tilannetta ei koettu yhtä hyväksi. Nuoret kertoivat selkeästi, että Salosta puuttuu nuorille suunnattu matalan kynnyksen päihdehoitopaikka, josta nuori voi hakea apua omaan ongelmaansa tai jutella huolestaan kaverin päihteidenkäytön suhteen.

Nykytilanteessa kaupungissa ei palvele nuoria kuin A-klinikka ja sinne meneminen koetaan leimautavana ja A-klinikka profiloituu nuoret ajatuksissa ”kovien käyttäjien” paikaksi. Koulusta saatu tuki päihteisiin ei aina tavoita ja saattaa johtaa pulmiin opintojen kanssa. Päättäjille kerrottiin siitä, että avun hakeminen toisen asteen opiskeluterveydenhuollosta ei aina ole mahdollista, sillä päihteidenkäyttö tai positiivinen seula voi johtaa opinnoista erottamiseen tietyillä opintoaloilla. Nuoret kertoivat, miten päihteidenkäyttöön ei voi hakea apua, koska nuori saattaa ajatella joutuvansa vaikeuksiin rehellisesti puhumalla päihteidenkäytön laittomuuden vuoksi.

Matalan kynnyksen päihdepalveluilla nuoret kertoivat tarkoittavansa paikkaa, joka on suunnattu nuorille ja nuorille aikuisille. Sisäänpääsyn paikkaan tulisi olla helppoa eikä sitä saisi sijoittaa esim. nuorisotilan yhteyteen siten, että sisään pääsemiseksi pitäisi olla nuorisokortti. Tilan pitäisi olla lähellä

nuoria ja sinne pitäisi olla helppo mennä. Paikalla pitäisi olla päihdehuollon ammattihenkilö, joka voisi auttaa heti eikä ohjaisi taas uudelle taholle keskustelemaan. Nuoret myös toivoivat, että paikassa voitaisiin hyödyntää myös muita nuoria ja kokemusasiantuntijoita.

Erityistä huomiota nuoret pyysivät kiinnittämään siihen, että jos ehdotuksen mukainen paikka nuorille järjestetään, miten nuorille paikasta viestitään ja miten nuoret tavoitetaan. Raatilaisten mukaan nykyisten palveluiden kartoittaminen on epäselvää eikä nuorille suunnattua tietoa heitä koskevista palveluista ole tarpeeksi. Raatilaisten mukaan matalan kynnyksen päihdepaikasta viestimiseen tulisi siis kiinnittää erityistä huomiota. Lisäksi raatilaiset halusivat korostaa sitä, että toiminnasta tulee kerätä palautetta sen käyttäjiltä ja kehittää toimintaa sen perusteella.

Matalan kynnyksen päihdepalvelun tarve tunnistettiin osallistujien näkökulmasta ja asiasta heräsi paljon keskustelua ja raatilaisille esitettiin paljon täydentäviä kysymyksiä. Erityisesti käytiin keskustelua paikan toivotusta sijainnista ja tavoitettavuudesta sekä siitä, onko jo olemassa jotain palvelua, minkä ohheen matalan kynnyksen päihdepalvelun voisi perustaa. Osallistuneet päättäjät olivat asiasta kiinnostuneita ja asiaa luvattiin lähteä pohtimaan eteenpäin virkamiesvalmisteluna.

Raatilaiset toivat esiin toiveensa, että matalan kynnyksen päihdepalvelussa hyödynnettäisiin kokemusasiantuntijoita. Tapaamisessa käytiin keskustelua myös siitä, että lasten ja nuorten palveluissa pitäisi hyödyntää kokonaisuudessaan enemmän kokemusasiantuntijoita erityisesti päihteisiin liittyvässä työssä. Raatilaiset toivat esiin, että esim. koulujen päihdekasvatuksessa pitäisi käyttää kokemusasiantuntijoita sekä käyttäjäpuolelta, että esim. päihteisiin menehtyneiden nuorten vanhempia ja sellaisia nuoria, joiden oma äiti on käyttänyt päihteitä raskausaikana ja kertoa selkeämmin päihteiden käytön vaikutuksista ja seuraamuksista. Lisäksi raatilaiset toivat esiin sitä, että kokemusasiantuntijoita olisi tärkeää käyttää koulujen lisäksi nuorisopalveluissa, lastensuojelun valvonnassa ja lasten ja nuorten palveluiden kehittämisessä laajemminkin.

Tapaamiskerran päätteeksi raatilaiset halusivat vielä esittää dian, jossa listattiin niitä asioita, jotka lasten ja nuorten näkökulmasta ovat Salossa hyvin. Kiitosta päättäjille annettiin mm. jälkihuollosta ja sen toimivuudesta sekä pyydettiin kiinnittämään huomiota jälkihuollon resursointiin jälkihuollon ikärajan noustessa, jottei nuorten saaman palvelun laatu heikkene. Lisäksi nostettiin esiin positiivisena asiana psykiatristen sairaanhoitajien lisääminen kouluille, koska heidän kauttaan mielenterveysasioihin saa kouluilla entistä paremmin apua. Myös loistavista harrastusmahdollisuuksista ja kulkuyhteyksistä nuoret halusivat antaa päättäjille kiitosta. Lopuksi raatilaiset kertoivat myös kokemuksistaan jälkihuollon asiakasraadista ja toivoivat, että kaupungissa järjestettäisiin enemmän saman tyyppistä toimintaa, jossa palveluiden käyttäjät pääsevät osallistumaan palveluiden kehittämiseen.

4 Pohdinta

Tämän sosiaalityön erikoistumisopintoihin liittyvän kehittämishankkeen tavoitteena oli aloittaa Salon kaupungin sosiaalityön palveluissa asiakasraatitoiminta toteuttamalla jälkihuollon asiakasraadinn pilotointi. Asiakasraati toteutui suunnitelman mukaisesti ja sen voidaan arvioida johtaneen lopputuloksiin nuorten palveluiden kehittämisessä, vaikkakin nuorille suunnatun matalan kynnyksen päihdepalvelun kehittäminen on edelleen kesken tätä kirjoittaessa. Jälkihuollon asiakasraadinn tausta-ajatuksena oli osallistava kehittäminen ja tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Osallistavassa kehittämisessä asiakkaat otetaan mukaan kehittämiseen, mutta myös kehittäjät osallistuvat konkreettiseen toimintaan ja pyrkivät aitoon dialogiin toimijoiden kanssa (Toikko & Rantanen 2009, 10).

Asiakasraadinn pilotointiä voi pitää onnistuneena osallistavan kehittämisen toimintatapana monesta eri syystä. Asiakasraadinn jäsenille muodostui heiltä saadun palautteen perusteella dialogin kautta syntynyt kokemus siitä, että heidän viestiä kuunneltiin ja se koettiin tärkeäksi. Osa nuorista oli viimeisen tapaamiskerran jälkeen ihmeissään siitä, miten hienosti heidän viestinsä otettiin vastaan ja heidän näkemyksiään kuultiin. Palaute raatilaisilta oli kokonaisuudessaan positiivista ja he toivoivat tämän tyyppiselle toiminnalle jatkoa. Lisäksi ideoitiin useampia sijaishuollon valvontaan, viestinnän kehittämiseen ja esitteisiin liittyviä jatkokehittämisen kohteita, joita on tarkoitus jatkaa uuden jälkihuollon asiakasraadinn toteuttamisen kautta.

Jatkossa tavoitteena on saada mukaan jälkihuollon asiakasraatiin vielä enemmän nuoria. Esimerkiksi Meriluoto (2016, 22-25) esittää kokemusasiantuntijoiden mieltävän itsensä marginalisoidun ryhmän asianajajina ja Palukka ym. (2019) määrittelevät kokemusasiantuntijuuden näyttäytyvän asiakkaan osallisuuden mahdollistajina ja toisaalta taas osallistamispolitiikan välineinä. Toteutuneessa jälkihuollon asiakasraadissa nuoria oli vain vähän ja kriittisesti täytyykin pohtia sitä, miten heidän kertomansa edustaa jälkihuollon asiakaskuntaan yleisesti. Jälkihuollon asiakasraadinn toiminnassa korostettiin nimenomaan jälkihuoltonuorten omia kokemuksia ja heidän asiantuntijuuttaan sosiaalipalveluiden käyttäjinä. Asiakasraadinn nuoret olivat reippaita, dialogiin valmiita ja yhteiskunnallisesti jommuoin aktiivisia nuoria ja erittäin tärkeää olisi jatkossa saada mukaan myös niitä nuoria, joille yhteiskunnallinen osallisuus on haastavampaa.

Jälkihuollon asiakasraadinn viimeiselle kerralle osallistuneet päättäjät antoivat asiakasraadinn toiminnasta ja nuorten esittämistä ajatuksista myös positiivista palautetta paitsi nuorten ideoiden myös raa-

din toteuttamisen suhteen. Päättäjiltä tuli palautetta siitä, että heille lastensuojelun ja jälkihuollon palveluiden käyttäjät näyttäytyvät erilaisina tilastoina ja toimintakertomuksina, mutta kosketuspinta palveluiden käyttäjiin puuttuu. Jatkossa voisi pohtia sitä mahdollisuutta, että päättäjiä osallistuisi asiakasraadin toimintaan tiiviimmin jo koko prosessin aikana eikä vain lopetuskerralla.

Lastensuojelun ja jälkihuollon näkökulmasta asiakasraadin kautta saatiin tuotua ko. palveluissa tapahtuvaa toimintaa enemmän päättäjien tietoon. Kaupungin palveluiden kehittämisen kannalta asiakasraadin kautta saatiin tuotua esiin puutteita nuorten (päihde)palveluissa ja matalan kynnyksen päihdepalvelu tulee toteutuessaan korjaamaan tilannetta. Koronatilanne keväällä 2020 on osalta lykännyt matalan kynnyksen päihdepalvelun eteenpäin kehittämistä ja onkin tärkeää varmistaa, ettei ajatus pääse hukkumaan. Lisäksi nuorille tullaan tiedottamaan siitä, miten ja millä aikataululla heidän kehittämisaikatuksensa etenee.

Asiakasraadin toteuttamisen pilotista ja osallistavan kehittämisen ideologiasta on keskusteltu raadin suunnittelun, toteuttamisen ja lopetuksen jälkeen sosiaalityön palveluiden johtoryhmässä ja tavoitteena on toteuttaa lisää asiakasraateja sosiaalityön palveluissa. Yhdessä työstettävä tilastomateriaali nähdään hyväksi tavaksi aloittaa asiakasraati ja ohjata sen keskustelua haluttujen teemojen suuntaan, vaikka raati itse määrittäisikin työskentelyn tavat ja teemat, joihin paneudutaan syvemmin. Lisäksi on käyty keskustelua siitä, että tilastomateriaalin lisäksi esim. asiakaspalaute voisi olla sellaista materiaalia, jota olisi palveluiden kehittämisen kannalta järkevää käsitellä yhdessä asiakasraadin kanssa.

Kehittämishankkeen kautta asiakasraatitoiminta saatiin käyntiin, kokemukset siitä olivat kaikin puolin positiivisia, jatkon kehittämiseksi saatiin ideoita ja asiakasraatitoimintaa ja asiakkaiden osallisuuden vahvistamista on helppo jatkaa. Rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta sosiaalityön palveluiden jatkuva kehittäminen ja arviointi ovat hyvin tarpeellisia ja asiakkailta tulisi olla tässä kehittämissä keskeinen rooli. Rakenteellista sosiaalityötä ei voida erottaa kehittämistyöstä ja sosiaalityön kehittämissä pitäisi aina olla rakenteellisen sosiaalityön elementti tai tavoite. Sekä rakenteellisella sosiaalityöllä että kehittämistyöllä on aina tavoitteena muutos vallitsevaan tilanteeseen joko yksilön tai yhteiskunnan tasolla. Asiakasraatitoiminta sosiaalipalveluissa on yksi luonnollinen rakenteellisen sosiaalityön väline.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Heikkinen Alpo (2013) Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. THL. Yliopistopaino. Tampere, 197-208.
- Hietala, Outi ja Rissanen, Päivi (2015) Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Kokemusasiantuntija – hoidon kohteesta omien kokemusten jakajaksi ja palveluiden kehittäjäksi. Helsinki: Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden keskusliitto. <https://kuntoutussaatio.fi/files/1944/kokemusasiantuntija-opas.pdf> Luettu 25.3.2020.
- Hokkanen, Liisa (2013) Asiakaskansalaisten toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Hokkanen, Liisa (2014) Autetuksi tuleminen. Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimitukset. Acta Universitatis Lapponiensis 278. Lapin yliopisto: Rovaniemi. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61787> Luettu 25.3.2020.
- Hotari, Kaisa-Elina & Oronen, Mikko & Pösö Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. THL. Yliopistopaino. Tampere, 149-164.
- Ikonen, Riikka & Hietamäki, Johanna & Laakso, Riitta & Heino, Tarja & Seppänen, Johanna & Niina Halme (2017). Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/135232> Luettu 3.6.2020.
- Lahtinen, Pia & Männistö, Leena & Raivio, Marketta (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia: Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/132169> Luettu 28.2.2020.
- Laitinen Merja & Niskala Asta (2016) Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Laitinen Merja & Niskala Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 9-16.
- Lasten oikeuksien yleissopimus SopS 60/1991. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-konaisuudessaan/> Luettu 3.4.2020.
- Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Kivipelto, Minna (2008) Osallistava ja valtaistava arviointi. Stakesin työpapereita 17/2008. <http://www.julkari.fi/handle/10024/75668>. Luettu 3.4.2020.
- Meriluoto, Taina (2016) Mitä kokemusasiantuntijat edustavat? Analyysi edustamisen politiikoista osallistamishankkeissa. Poliitikka, 58 (2), 131-143.
- Muurinen, Heidi & Lovio, Ilkka (2016) teoksessa Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura ja Muurinen, Heidi (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Unigrafia. 136-160. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/166389/K%c3%a4yt%c3%a4nt%c3%b6tutkimuksen_taito_julkaisu.pdf?sequence=1 Luettu 17.4.2020.
- Palukka, Hannele & Tiilikka, Tiina & Auvinen, Petra (2019) Kokemusasiantuntija mielenterveys- ja päihdepalveluissa – Osallisuuden mahdollistaja vai osallistamispolitiikan väline? Janus vol. 27 (1) 2019, 21-37.
- Pohjola Anneli (2011) Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Pohjola, Anneli & Särkelä Riitta (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 207–224.

Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (2016) Johdanto – käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Unigrafia. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/166389/K%c3%a4yt%c3%a4nt%c3%b6tutkimuksen_taito_julkaisu.pdf?sequence=1 Luettu 17.4.2020.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Suomen perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L1P1>

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu (2009) Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Valtioneuvosto: Marinin hallituksen hallitusohjelma 2019. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma>